

İSTANBUL'UN YAKIN ÇEVRESİNDE BİR EŞKIYALIK FAALİYETİ: MEŞHUR ŞAKİ MEHMET PEHLİVAN VE ÇETESİ

A BANDITRY ACTIVITY IN NEAR ENVIRONMENT OF ISTANBUL: FAMOUS BRIGAND MEHMET PEHLİVAN AND HIS GUERRILLAS

Selahattin SATILMIŞ*

Öz

Osmanlı Devleti 19. yüzyılın son çeyreğine girdiğinde askerî ve siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da büyük bir çöküşün içine girmişti. Elinde kalan toprakları korumakta zorlanan devlet, dış borçlarını ödeyemeyeceğini ilan etmiş ve 1881 yılında Düyun-u Umumiye İdaresinin kurulmasıyla hazineye ait bazı gelir kaynaklarını da kaybetmişti. İşte böyle bir ortamda devlet, eşkıyalık türünden bazı iç güvenlik problemleri baş gösterdiğinde yeterli sayıda jandarma ve mali imkân bulmakta sıkıntı çekmekteydi. Bu güvenlik zafiyetinin de etkisiyle bazı sosyal ve ekonomik sebeplerden ötürü taşranın çoğu yerinde eşkıyalık faaliyeti görülmekteydi. Daha önceki yüzyıllardakilerle kıyaslanamayacak derecede küçük olan bu eşkıyalık faaliyetlerinden birisi de dönemin resmi yazışmalarında ve gazetelerinde “meşhur şaki” olarak bahsedilen Mehmet Pehlivan’ın liderliğinde gerçekleşmişti.

Mahkemenin kendisini cezaya çarptırdığı gün güvenlik görevlilerinin elinden kaçmayı başaran Mehmet Pehlivan, 1880’li yıllarda, başkent İstanbul’un çok yakınlarında bulunan Kartal, Beykoz, Şile ve Gebze bölgesinde terör estirerek, bölge halkına büyük korku yaşatmıştı. Jandarmaların yoğun gayretine rağmen beş sene boyunca yakalanmadan kaçmayı başarabilen Mehmet Pehlivan, bu yönde büyük bir nam salmasına rağmen kimsenin beklemediği bir şekilde eşkıyalığı bırakmış ve reji kolculuğu gibi basit bir işte çalışmaya başlamıştı. Çalışmada, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Bulgar muhacirlerinden olan Mehmet Pehlivan ve çetesinin gerçekleştirdiği eşkıyalık faaliyetleri karşısında onu yakalamak amacıyla olan Osmanlı güvenlik güçlerinin durumu ve aldığı tedbirler, arşiv vesikaları ve dönemin basınından elde edilen veriler ışığında sorgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşkıyalık, Asayiş, Mehmet Pehlivan, Osmanlı Devleti, İstanbul, Gebze.

Abstract

When the Ottoman State entered the last quarter of the nineteenth century, it came across a major collapse in the economic arena as well as in the military and political arena. The state, which had difficulty in protecting its remaining land, declared that it could not pay its foreign debts and in 1881 it had lost some of its treasury income resources with the establishment of the Department of General Debt (General Debts). In such an environment, when the state had some domestic security problems such as banditry, it had difficulty finding sufficient gendarmerie and financial opportunities. Due to this security weakness, some social and economical reasons led to the banditry in most parts of the rural areas. One of these banditry activities, small enough to be incomparable to those of the previous centuries, took place under the leadership of Mehmet Pehlivan, who was mentioned as "famous şaki" in official writings of the period and in his newspapers.

Mehmet Pehlivan, who managed to escape from the hands of the security officers on the day when the prisoner was sentenced to punishment, put terror in Kartal, Beykoz, Şile and Gebze regions near the capital city Istanbul in 1880 and caused great terror to the people of the region. Despite the intense efforts of the gendarmes, Mehmet Pehlivan, who managed to escape without being caught for five years, left his banditry in a way that no one had expected, despite his great reputation, and began to work in a simple job as a resident. In the study, the situation and the measures taken by the Ottoman security forces aiming to capture him against the brigand activities conducted by Mehmet Pehlivan and the joke of the Ottoman-Russian War of 1877-78 were tried to be questioned in the light of the archival vigils and the data obtained from the press of the period.

Keywords: Banditry, Public Security, Mehmet Pehlivan, Ottoman State, İstanbul, Gebze.

Giriş

Eşkıya, sözlükte bedbaht, talihsiz ve âsi gibi manalara gelen şaki kelimesinin çoğuludur. Ancak bu kelime Türkçede farklı bir anlam kazanarak, “yol kesen, haydut, harâmi” manalarına gelen muhârib kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır (Bardakoğlu, 1995: 463). Daha geniş bir ifadeyle eşkıyalar, şiddet kullanarak başkalarına saldıran, onları soymak, yaralamak, öldürmek ya da farklı şekillerde zarar vermek kaydıyla toplum düzeni ve güvenliğini ihlal eden bir grubun mensuplarıdır (Hobsbawm, 2011: 25). Dinen büyük günahlar arasında yer alan eşkıyalık suçu, hukuken de büyük suçlar arasında sayılmıştır. Toplumun huzur ve emniyeti aleyhine işlenmiş bir suç olduğundan eşkıyalık, şahıs ve mal aleyhine işlenen hırsızlık, gasp, yaralama gibi bireysel suçlara oranla daha ağır bir ceza kapsamında değerlendirilmiştir

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, selahattin@aksaray.edu.tr

(Bardakoğlu, 1995: 463). Eşkıyalığı “bagy” yani isyandan ayıran fark, mevcut yönetimi yıkmak amacı taşımamasıdır (Demirci-Arslan, 2012: 122-123).

Ortaya çıkmasında bölgeden bölgeye değişen birçok sebep bulunmakla birlikte eşkıyalık, merkezi otoritenin zayıfladığı ve ekonomik kriz zamanlarında yoksullaşmanın arttığı dönemlerde yaygınlaşma eğilimi göstermekteydi. Eşkıyalar, genellikle uzak ve erişilmez bölgeler olan dağlar, yolsuz düzlükler, bataklık bölgeler, ormanlık alanlar, derelerle dolu nehir ağzları gibi bölgelerde boy göstermekte ve ticaret yolları ile belli başlı anayollara baskınlar düzenlemekteydiler (Hobsbawm, 2011: 32-34).

Eldeki veriler, Osmanlı Devleti’nde eşkıyalığın milliyetinin ve dininin olmadığını; Türk, Çerkes, Kürt, Arap gibi Müslüman eşkıyaların yanı sıra Rum, Ermeni ve Sırp gibi Hıristiyan eşkıyaların da yoğun bir faaliyet içerisinde olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra birbirinden farklı soysal grupların eşkıyalık faaliyetlerine giriştikleri görülmektedir. İnsanlığın tarihi kadar eski olan eşkıyalık faaliyetleri, Osmanlı Devleti’nin her döneminde görülmekle birlikte 16. yüzyılın sonlarından itibaren yoğunluk kazanmıştı. Celali isyanları ismi verilen ve sosyo-ekonomik açıdan önemli derecede zarara yol açan bu büyük eşkıyalık faaliyetleri, 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar azalarak devam etmişti. Aynı zamanda 18. yüzyılda itibaren mütesellim, voyvoda ve ayanların sık sık şekilde isyan ederek eşkıyalık faaliyetinde buldukları görülmekteydi. Bu grupların isyanı henüz merkezi otoritenin tam olarak sağlanamadığı 19. yüzyılın ilk çeyreğinde de sürmüştü. 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında isyanları görülen bir diğer kesim, Balkanlar’da ve Anadolu’da faaliyet gösteren dağlı eşkıyalar idi. Ayrıca 19. yüzyılın ilk çeyreğinde nadir de olsa Atçalı Kel Mehmet gibi, halk tarafından benimsenen ve onları sömüren ya da baskı altında tutan memurlar ile yöneticilerin düşmanı olan sosyal eşkıya¹ gruplarının isyanlarına rastlanmaktaydı.

Yukarıda isyan bağlamında ele alınan eşkıyalık faaliyetleri, II. Mahmut Dönemi’nde merkezi otoritenin sağlanmasıyla birlikte son bulmuştu. Ancak çok soygun amaçlı faaliyet gösteren eşkıya çeteleri devamlı surette kendini göstermişti. Bu bağlamda eski dönemlerde olduğu gibi 19. yüzyıl boyunca aşiret mensupları arasında hırsızlık ve yol kesicilik türünden eşkıyalık faaliyetleri çok sık bir şekilde görülmekteydi. Sadece Rum, Ermeni, Karadağlı, Türk, Kürt milletlerinden oluşan küçük çeteler de faaliyet göstermekteydiler. Bunların yanı sıra askeri başarısızlıkların bir sonucu olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım, Kafkasya ve Balkanlar’dan Anadolu’ya göç eden çok sayıdaki muhacir içinden de eşkıyaya katılanlar bulunmaktaydı. Daha çok soygun, adam kaçırma vs. yoluyla para kazanmaya çalışan muhacir çetelerinin eleman sayısı çok fazla değildi; ancak onlu yirmili rakamlarla telaffuz edilebilirdi. Bu bağlamda değerlendirilecek bir eşkıya çetesi de çalışmamızın konusunu teşkil eden Mehmet Pehlivan’ın kurulmuştu. (Ürkündağ, 2015: 49-65; Karataş, 2017: 1287; Köse, 2015: 585-597; Uluçay, 2013, 14-17; Hülagu, 2003: 37-40; Asan, 2016: 46-53; Çolak, 2015: 111-114; Köç, 2017: 61-79; Saydam, 1993: 243-255; Söylemez, 2007: 69-85; Aygün, 2010: 706-767; Öztürk, 2016: 207-222; Tızlak, 1993: 764-766, 771-775; Özkaya, 1994: 169-208; Açık, 2015: 35-94; BOA., A.MKT. MHM., 614/7; 17 Ca 1313; A.MKT. MHM., 621/13, 14 R 1316; BEO., 45/3307, 11 M 1310; BEO., 184/13767, 29 L 1310; A. AMD., 34/22, 15 S 1268; A.MKT.MHM., 54/8, 27 Ca 1269; C.AS., 541/22641, 29 S 1222; BEO., 831/62286, 16 Ra 1314; A.DVN., 134/52, 27 M 1275).

1. Meşhur Şaki Mehmet Pehlivan Kimdir?

Mehmet Pehlivan, dönemin resmi yazışmaları ve gazetelerinde “meşhur şaki” olarak nitelendirilmektedir. Bu meşhurluğun, şakinin çok uygunsuz davranışlarda bulunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim bahsi geçen verilerde Mehmet Pehlivan’dan çok kötü ifadelerle bahsedilmişti: “Habıs” (kötü, soysuz, alçak, fesatçı), “levs” (pislik, murdar), “fezâyih (rezillikler, edepsizlikler, alçaklıklar) ve cinâyât-ı müte’addide ile meşhûr” gibi, bir insan için kullanılabilir en kötü ifadelerle vasıflandırılmıştı (BOA., İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305; MV., 28/32, 23 Ca 1305; İ.DH., 984/77699, 17 B 1303). Güvenlik güçlerinin kendisini bir türlü yakalayamadığı Mehmet Pehlivan sürekli izini kaybettirmeyi başarmıştı. İstanbul basını, “Ömrü de maceraları kadar ölümsüz.”, “Bu adamın ecelinin gelmediğine inanılmaya başlandı.” gibi sözlerle onu efsaneleştirmiş ve hatta Eski Yunan’da nehir tanrısı olan “Proteus’a”² benzetmişti. Yakalandığında Padişah ve saray erkânı tarafından merak edilmiş ve bir kere görülmek üzere Mabeyn-i Hümayûna götürülmüştü. Bunların yanı sıra hem yakalandıktan sonra İstanbul’a getirildiğinde

¹ Sosyal eşkıya, devlet tarafından suçlu görülmesine rağmen halk tarafından benimsenmekte, yardım edilmekte ve kahraman olarak görülmekteydi. Çünkü halkın gözünde onlar adaletin savunucuları, hatta kurtuluş önderleri katındaydı. Onlar eşkıyalığa bir suç işleyerek değil, adaletsizliğe kurban gittikleri için başlamaktaydılar. Nefsi müdafaa ya da açıktan intikam alma halleri dışında hiçbir zaman kimseyi öldürmeyen sosyal eşkıya, zenginlerden alıp fakirlere verirdi (Hobsbawm, 2011: 62-63).

² Proteus: Deniz Tanrısı Poseidon ile Phenike’nin oğludur. Mitolojiye göre o geçmişi, şimdiki ve geleceği görmüş, ama kimseyle bilgilerini paylaşmak istemezmiş. Sparta kralı Meneleus Troya Savaşı’ndan önce Mısır’a onun yanına gitmiş ve savaşın nasıl sonuçlanacağını öğrenmiştir. (Wolf Aly (1957). “Proteus”, *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, c. I, s. 940-975).

hem de yargılanması esnasında merak içerisindeki büyük bir kalabalık kitle tarafından görülmek istenmesi, resmi yazışmalarda ve basın haberlerinde belirtildiği gibi, onun meşhur ve efsane bir çete lideri olduğunu ıspatlamaktaydı (*The Levant Herald*, Vol 6, sayı 8-39, 12 Mayıs-22 Aralık 1886; Vol 7, sayı 18, 4 Mayıs 1887; *Sabah*, sayı 9-43, 12-15 S 1307; BOA., İ.MMS., 95/4029, 25 Ca 1305).

Mehmet Pehlivan, Bulgaristan muhaciri olup, Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda bulunan Lofça kazasından idi. Babası, annesi, kardeşi ve amcasıyla birlikte 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında hicret ederek, İstanbul'da bulunan Erenköy'e yerleşmişti. İstanbul'a geldiğinde henüz yirmi iki, yirmi üç yaşlarındaydı. İstanbul'a geldikten sonra ilk olarak Dudullu'da Baltacı'nın Çiftliğinde koruculuk yapmış ve daha sonra Erenköy'deki bağlarda çalışmaya başlamıştı. Bu sırada Mehmet Pehlivan, Erenköy, Kartal, Dudullu, Üsküdar gibi yerlerde güreş yapmaktaydı. Genellikle Erenköylü Kadri Ağa, Erenköylü Osman Pehlivan ve Kartallı Ahmet Pehlivanla güreştiği gibi Asâkir-i Şahane mülazımlarından (1888'de yüzbaşı rütbesinde olan) Pehlivan Cemil Beyle güreşmekteydi. Güreş yapmasından dolayı Erenköy ve Kartal halkının tamamı, Üsküdar halkının da üçte biri tarafından tanınmaktaydı. Hem iri vücut yapısı hem de güreşmesi sebebiyle isminin yanına Pehlivan lakabını almıştı. Bir defa yakalanıp kaçtığı için adliye ve zabtiedeki hükümet adamlarının önemli bir kısmı da Mehmet Pehlivan'ı tanımaktaydı. Fiziksel özelliklerine dair belgelerde verilen bilgilere göre; Mehmet Pehlivan, uzun boylu, tıknazca (toplu, etine dolgun), genişçe vücutlu, yuvarlak ve ablak (dolgun ve geniş) yüzlü, beyaz tenli, (açık) kumral bıyıklı, ela gözlü, boylu poslu ve yakışıklı biriydi (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305).

2. Mehmet Pehlivan'ın Eşkıyalığa Başlaması

Mehmet Pehlivan'ın neden eşkıya çetesine katıldığı hakkında, ne arşiv vesikalarında ne de dönemin gazetelerinde herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır. Bununla birlikte 19. yüzyılın son çeyreğine ait veriler, hem Rumeli hem de Kafkasya muhacirlerinin sıklıkla eşkıyalık yaptıklarını göstermektedir (BOA., DH.MKT., 1857/91, 5 M 1309; DH. MKT., 2137/76, 8 B 1316; DH. MKT., 327/17, 5 B 1312; DH. MKT., 1339/45, 29 L 1299; DH.MKT., 1683/9, 24 R 1307).

Memleketinde bütün mal varlığını bırakıp gelen muhacirlerin maddi durumları kendi kendilerine yetebilecek durumda değildi. Ayrıca onların uzun süre, içinde yaşadığı çevresel koşullardan ayrılarak üretim, iklim gibi farklı koşullarla karşılaşmaları, yeni çevreye uyumları sırasında birtakım problemlere yol açmıştı. Toplumsal açıdan muhacirler, yerli halk ile arazi sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlıklar yaşadıkları gibi hırsızlık, soygunculuk gibi olumsuz davranışlarıyla aşayışı bozdukları da olmuştu. 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında ve sonrasında Anadolu'ya geçen muhacirlerin tahmini sayısı 1.250.000 ile 1.253.500 arasında olduğu göz önüne alarak, Osmanlı topraklarında büyük bir toplumsal problemin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda muhacir kesiminin çektiği maddi ve manevi sıkıntıların, onlardan küçük bir kısmının dağa çıkmasında etkili olduğu tahmin edilebilir. Bir Bulgar muhaciri olan Mehmet Pehlivan'ın da bu tür sosyal gelişmelerden etkilendiği için dağa çıktığı düşünülebilir. Ya da daha önce dağa çıkan ve kendisi gibi muhacir olan şakilerin sözlerine inanarak, eşkıyalığı farklı bir kazanç kapısı olarak gördüğü tahmin edilebilir. Bu arada Mehmet Pehlivan'ın çetesinde faaliyet gösteren eşkıyaların da Laz ve Bulgar muhacirlerinden oluşması dikkat çekmektedir (Kocacık, 1980: 185-187; Ahabab, 2016: 3-4; Şimşek, 2017: 258-260; *The Levant Herald*, Vol VII, sayı 31, 4 Ağustos 1887).

Mehmet Pehlivan ve çetesinin eşkıyalık yaptığı Kartal, Beykoz, Şile ve Gebze'nin coğrafi durumuna bir göz gezdirildiğinde, bu bölgenin önemli bir kısmının ormanlarla kaplı olduğu görülür. Bu özelliğinden dolayı bölge, Mehmet Pehlivan'dan önce de birçok eşkıya çetesinin barınmasına ve gizlenmesine olanak sağlamıştı. Öyle ki 1880'li yılların başlarında, başkent İstanbul'un çok yakınlarında bulunan Kartal, Beykoz, Şile, Gebze, Karamürsel ve İzmit taraflarında yoğun bir eşkıyalık faaliyeti göze çarpmaktadır. Dönemin gazetelerine yansıdığı üzere bölgede zaman zaman özellikle de güvenlik güçlerinin gerekli önlemleri almadıkları dönemlerde halk, eşkıyalar sebebiyle büyük sıkıntılar çekmekte ve umutsuzluğa kapılmaktaydı. Öyle ki işlerini güvenlik içerisinde yapamamakta olan köylülerden bazıları, eşkıyalar tarafından dağlara götürülmekten korktukları için tarlalarında bile çalışmaktan kaçınmaktaydı.

Bölge halkı bağlı buldukları Üsküdar Kaymakamlığına sık sık dilekçe yazarak, eşkıyaların saldıralarından kendilerinin korunmasını talep etmekteydi. Devlet ise; eşkıyaların baskısının ortadan kaldırılması amacıyla vilayetlerin başında bulunan valileri gerekli önlemleri almaları için uyarmaktaydı. Bu dönemde jandarmalar vasıtasıyla eşkıyaları yakalamaya çalışan devlet, özellikle başarılı kişileri komutan olarak görevlendirmekteydi. Sıkı tedbirler alındığında jandarmanın girişimleri, 1883 yılında olduğu gibi başarılı olmakta ve bölgedeki huzur yeniden hızlı bir şekilde sağlanmaktaydı. 1884 yılı Haziran'ında da saraydan görevlendirilen Dilaver isimli bir genç, hızlı bir şekilde hareket ederek bir eşkıya çetesi reisini

kendi elleriyle öldürmüştü. Bununla birlikte başarılı operasyonların ardından çok vakit geçmeden yeni eşkıyaların türediği görülmekteydi (*The Eastern Express*, Vol IV, sayı 13-27, 26 Mart-20 Ağustos 1884).

Eşkıyanın mallarını ve paralarını gasp etmelerinden şikâyet eden köylüler, eşkıyalar ile devlet arasında sıkışıp kalmaktaydılar. Devlet, eşkıyaların yerini yurdunu öğrenmek için köylüleri sıkıştırmaktaydı; ancak onlar çeteyle ilgili bilgi verebilecek durumda iken, bunu yapmamayı tercih ediyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki, çete üyeleri bir şekilde güvenlik güçlerine yakalanmadan kaçmayı başarıyor ve yeniden köylülerin başına bela oluyorlardı. Bir görgü tanığına göre; halk kendi aralarında: "Bir revolver kurşunu yemektense, hapis ve falaka yerim daha iyi." diye konuşuyordu. Bir defasında bir köyün ileri gelenleri, kendilerinden eşkıyaları teslim etmeleri talep edildiğinde, dağa kaçan eşkıyaların korkusuyla bunu yapamamışlar, sonra da hapse atılarak, burada çok kötü muamele görmüşlerdi.

Mehmet Pehlivan, eşkıyalığa İbiş ve İshak isimli muhacirlerden birinin liderliğindeki çetede başlamıştı. İshak, bir Çerkes muhaciriydi. İbiş isimli muhacirin ise nereli olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mehmet Pehlivan'ın yetiştiği bu eşkıya çetesinin icraatları, İstanbul'un Anadolu yakası ve İzmit bölgesindeki (Kartal, Beykoz, Şile, Karamürsel ve Gebze) halka büyük korku salmıştı. Cani nitelikli İbiş ve İshak'ın suçları sayılamayacak kadar çoktu. Gebze'ye bağlı Pelitli ve Taşköprü köylerinin muhtarına çeşitli işkenceler yaptıktan sonra her ikisinin de burunlarını ve kulaklarını kesmişlerdi. İshak, Karamürsel yakınlarındaki bir köyden iki Türk kızını zorla alıkoymuş ve bunlardan birini İstanbul'da satmıştı. Diğerinin de kaçırıldığı sıralarda elinden çıkardığına inanılmaktaydı. Çünkü bu kıza ait bütün izler kaybolmuştu (*The Eastern Express*, Vol IV, sayı 27, 20 Ağustos 1884).

3. Mehmet Pehlivan'ın İlk Yakalanışı ve Fırası

Meşhur şaki Mehmet Pehlivan'ın ilk yakalanışı 1884 Ağustos'unda oldu. Kayış Dağı civarında, Bahriye kaymakamlarından Süleyman Bey'in köşkünde basılarak yakalanmıştı. Mehmet Pehlivan yakalanmadan önce sadece bir ya da iki kişiyi öldürmüştü. Yakalandığı sırada gerçekleşen resmi yazışmalarda Mehmet Pehlivan'dan eşkıya başı olarak bahsedilmektedir. *The Eastern Express* gazetesinin verdiği bilgilere göre ise; Mehmet Pehlivan bu sırada çete reisi değil, liderliğini İbiş ya da İsaç'ın yaptığı çeteye mensup bir şakiydi. Bununla birlikte diğer çete mensuplarıyla kıyaslandığında daha saygın bir yere sahipti (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; *The Eastern Express*, Vol IV, sayı 27, 20 Ağustos 1884).

Jandarma, Mehmet Pehlivanla birlikte aynı çete mensubu on iki kişiyi daha yakalamıştı. Çetenin liderleri olan İbiş ve İshak ise firar etmeyi başarmışlardı. Yakalanan on üç kişiden sadece üç ya da dördü aktif bir şekilde eşkıyalık yapanlardan oluşmaktaydı. Bunların içerisinde en aktifi; Mehmet Pehlivan'dı. Diğerleri ise; daha çok onlara yardım ve yataklık yapanlardan oluşmaktaydı. Gazetenin verdiği bu bilginin doğruluk payı yüksek görünmektedir. Öyle ki Mehmet Pehlivanla birlikte Erenköy'de iskân edilen muhacirlerden Yenizağralı Bağcı Ferhat Ağa da tutuklanmış ve sadece dokuz ay hapiste yattıktan sonra beraat etmişti (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; *The Eastern Express*, Vol IV, sayı 27, 20 Ağustos 1884).

Kısa bir süre sonra çete liderlerinden İbiş yakalanarak hapse atılmışsa da hücrasından kaçmayı başarmıştı. Kimse onun gardiyanlarla işbirliği yapmadan kaçtığına inanmamaktaydı. *The Eastern Express* gazetesi, jandarmanın on üç kişiyi yakalamasına rağmen eşkıya takibatını baştan savma yaptığını savunmaktaydı. Arama faaliyetlerinin kesintiye uğradığını belirten gazete, takibatın eşkıya çetesindeki bütün şakiler ile yataklarının yakalanmasına kadar devam etmesi gerektiği görüşündeydi (*The Eastern Express*, Vol IV, sayı 27, 20 Ağustos 1884).

Mehmet Pehlivan, Kayış Dağı civarındaki bir köşkte yakalandıktan sonra buraya üç saat mesafesi olan Kartal'a götürülmüştü. Burada Üsküdar Ceza Mahkemesi Müstantiki (Sorgu Hâkimi) İbrahim Edhem Efendi, iki üç günde bir Mehmet Pehlivan'ı karşısına alarak akşamlara kadar sorguya çekmişti. İbrahim Efendi'nin ifadesine göre; Mehmet Pehlivan tutuklandığında yirmi altı yaşındaydı. İstanbul'a geldiğinde henüz yirmi iki, yirmi üç yaşlarında olan Mehmet Pehlivan'ın bir müddet Erenköy civarında çalışıp, güreş yaptığı ve yirmi altı yaşında tutuklandığı dikkate alınrsa, yirmi dört ya da yirmi beş yaşında dağa çıkarak eşkıyalığa başladığı tahmin edilebilir (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305).

Üsküdar Ceza Mahkemesi, Mehmet Pehlivan'ı on beş yıl kürek cezasına³ çarptırmıştı. Ancak meşhur şaki, bu hükmün verildiği gün, adliye dairesinden Hapishane-i Umumiye götürülür iken, canilerin taşındığı bir araba ile firar etmişti. Kendisinin ifadesine göre; Ceza Mahkemesinde oturum kapandıktan sonra arabaya girmesi söylendiğinde, o birdenbire kendisini tutan jandarmaların elinden kurtulmuş, sonra arabacıyı

³ Bu ceza, donanmada normal yollarda kürekçi bulmakta güçlük çekildiği dönemlerde sıkça başvurulan bir cezaydı. Mehmet Akif Aydın (1993). "Osmanlı Ceza Hukuku", *DVİA*: 480.

oturağından yere atmış, arabaya atlayarak ve atları dörtlüyle sürerek, şaşkınlık içindeki jandarmalar henüz kendilerine gelmeden gözden kaybolmuştu. Daha sonra kayıkla Haydarpaşa'ya geçerek, burada bir süre saklanmıştı. Kartal Süvari Zabtiye Çavuşu Kütahyalı Mehmet Ağa'nın ifadesine göre ise; Kartal'da bulunan hapisanede bir ayı aşkın bir zaman yatmıştı. Bu durumda 1884 Ağustos'unda tutuklanan Mehmet Pehlivan'ın 1884 yılının son aylarında firar ettiği söylemek mümkündür (*Sabah*, sayı 9, 12 M 1307; BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305; *The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Bir müştekinin, onun firarından kısa bir süre sonra o ve çetesi hakkında şikâyetle bulunmasıyla Mehmet Pehlivan gıyabında yeniden yargılanmaya başlamıştı. 1885 yılının Nisan ayında sonuçlandırılan ikinci yargılanmasında meşhur şaki Mehmet Pehlivan idam cezasına çarptırılmıştı. Bahsi geçen şikâyet ve verilen idam cezası, firarından sonra Mehmet Pehlivan'ın bir çeteye liderlik yaptığını ve çok büyük suçlar işlediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra kendisiyle birlikte yargılananlardan üç kişi beş yıl kürek cezasına, soygunculuk ve diğer bazı suçları işleyen çete mensupları ise üç yıl kürek cezasına çarptırılmıştı (*The Eastern Express*, Vol 5, sayı 7, 22 Nisan 1885; *Sabah*, sayı 9, 12 M 1307).

4. Mehmet Pehlivan Çetesinin Faaliyetleri ve Buna Karşı Alınan Tedbirler

Mehmet Pehlivan, hapisten firar ettikten sonra Üsküdar'dan Haydarpaşa'ya geçerek burada bir süre saklanmıştı. Daha sonra eski ikâmetgâhı olan Erenköy'e geçmiş ve bir süre de burada gizlenmişti. Firarından sonraki ilk suçunu da Erenköy civarında Kafkas Mehmet Efendi'yi öldürerek işlemişti. Muhtemelen bu olaydan sonra buradan topladığı birkaç kişiyle birlikte Gebze taraflarına gitmişti. Daha sonra Mehmet Pehlivan'ın adam kaçırma, fidye isteme, cinayet gibi birçok olaya karıştığı görülmektedir. Bu bağlamda Mehmet Pehlivan'ın firar ettikten sonra kendi çetesini kurarak liderlik yaptığı söylenebilir (BOA., İ.DH., 950/75177, 20 B 1302; *The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Firarından sonra Mehmet Pehlivan, Darıcalı Hacı Panayot'tan fidye almıştı. Yine fidye almak kasdıyla bir çoban ağılına girdiği haber alındığında takip edilmeye başlanmış ve bunun üzerine Şile taraflarına kaçmıştı. Burada karşılaştığı Yeniköylü Bakkal Kazanov Dimitri, Manuk ve İlya isimli kişilerin 180 lirasını gasp eden Mehmet Pehlivan, Bulgurlu civarında Kalico Oğlu İstavri'den de zorla bazı eşyalar alarak, yeniden Üsküdar tarafına geçmişti (BOA., İ.DH., 950/75177, 20 B 1302).

Bu dönemde genel olarak şehir merkezlerinde konuşlandırılan Zabtiye Teşkilatı⁴, polis ve jandarma vazifesini aynı anda yapmaya çalışmakta, kırsal alanlarda meydana gelen eşkıyalık, isyan ve benzeri olaylara müdahale etmekteydi. Bu bağlamda Mehmet Pehlivan ve çetesinin ortadan kaldırılması için mevcut kuvvetleriyle birlikte Kartal Tabur Ağası görevlendirilmişti. Mehmet Pehlivan'ın Üsküdar'a geçmesiyle birlikte durum Üsküdar Polis Müdüriyetine bildirilmiş ve yakalanması için gerekli tedbirlerin alınması istenmişti. Ancak eşkıya çetesinin yakalanması için Kartal Tabur Ağalığının zabıta neferi sayısı azdı, hatta Üsküdar'dan yapılacak yardım da buranın yetkililerince maksada ulaşmak için yeterli görülmemişti. Bu nedenle 28 Nisan 1885 Dersaadet Jandarma Alayından askerlerin sevk edilmesi talep edilmişti. Çünkü Kartal zaptiyesinin bir eşkıya çetesinin peşinde koşması, bölgedeki düzen ve asayişe zarar verebilirdi (BOA., İ.DH., 950/75177, 20 B 1302).

Bir önceki sene olduğu gibi, 1885 yılında da Erenköy ya da Bulgurlu civarında gizlenebileceği güvenlik birimlerince kuvvetle muhtemel görülen Mehmet Pehlivan'ın yeniden yakalanması için yoğun gayret edildiği ve ciddi miktarda masraf yapıldığı görülmektedir. Öyle ki Zabtiye Nezareti ve Kartal Tabur Ağalığının 3 Mayıs 1885 tarihli talebi üzerine, gerekli masrafların karşılanması için 10.000 kuruşun harcanmasına yetki verilmişti. Ancak farklı tarihlerde gönderilen 10.000 kuruş yetmemişti. Bu paranın tamamının 1885 yılı içerisinde bitirildiği anlaşılmaktadır ki, 1885 yılı sonunda 4.500 kuruş daha talep edilmişti. Ayrıca bu işin üstesinden gelebilmek için bir müddet sonra yeni bir alaybeyi tayin edilmişti (BOA., İ.DH., 950/75177, 20 B 1302; DH.MKT., 1378/96, 19 S 1304; BOA., İ.DH., 984/77699, 17 B 1303).

1885 Ağustos'u boyunca Uzundere Ormanları'nda başarılı bir şekilde saklanan Mehmet Pehlivan, zaptiye görevlilerinin peşinden koşmasına ve büyük masraflar yapılmasına rağmen bir türlü yakalanamamakta, her defasında güvenlik görevlilerinin elinden kaçmaktaydı. Onun yakalanamadan

⁴ 1846 yılında kurulan Zabtiye Müşirliği, dağınık bir durumda bulunan asâkir-i zabtiye birimlerini bünyesinde toplamış ve iç güvenlik birimleri hukuki ve idari açıdan ordudan kopartılmıştı. 1879 yılında ise asâkir-i zabtiye birimleri Seraskerlik bünyesinde oluşturulan Jandarma Dairesine bağlanmıştır. Bundan sonra İstanbul ve mülhakatının iç güvenlik işlerine Zabtiye Müşirliği bakacakken, aynı işi taşrada jandarmaya çevrilen zabtiye birlikleri görecekti. (Ali Sönmez, (2007). "Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zabtiye Teşkilatı'ndan Jandarmaya", İCANAS 38 Sempozyumu, Vol. 6, Ankara: 2860; Nadir Özbek (2004). "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 68-69).

soygunlarına devam etmesinin en önemli sebebi; Haydarpaşa ile İzmit arasındaki köylerde kendisinden çok korkan insanların yaşamlarını güvenceye almak uğruna onu saklaması ve jandarmanın geleceğini önceden haber vermesiydi. Bölgedeki köylüler, jandarma tarafından sorguya çekilmekte; ancak onlar yaşamlarını tehlikeye sokmamak için Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasını sağlayacak derecede bilgi vermemekteydiler (*The Eastern Express*, Vol 5, sayı 29, 23 Eylül 1885). Her ne kadar köylüler Mehmet Pehlivan'a yataklık yaparak yardımcı olmuşlarsa da bu durum Hobsbawm'ın "sosyal eşkıyalık" tanımıyla pek uyuşmamaktadır (Hobsbawm, 2011: 25-27). Çünkü köylülerin Mehmet Pehlivan'a yataklık yapmaları, ona hayranlık duydukları ya da onu adaletin savunucusu ve kurtuluş önderi olarak gördükleri için değil, ondan çok korkmalarından kaynaklanmaktaydı.

Bu arada zaman zaman meşhur şaki Mehmet Pehlivan'ın yakalandığı ya da öldürüldüğüyle ilgili haberler gazetelere yansımakta ve büyük bir heyecana yol açmaktaydı. Örneğin, 23 Eylül 1885 tarihli *The Eastern Express* gazetesi "Mehmet Pehlivan'ın İzmit ve Bursa arasındaki yol üzerinde yakalanarak, yargılanmak üzere İstanbul'a götürüldüğünün" söylendiğini ve "bunun gerçekten duymak istedikleri bir haber olduğunu" belirtmekteydi. Ancak aynı gazete, Mehmet Pehlivanla ilgili gelen yeni bilgiler doğrultusunda daha önce paylaştığı haberin gerçeklik ihtimalinin çok düşük olduğunu yine kendisi kabul etmekteydi. Çünkü Kartal'dan yeni gelen bilgilere göre, Mehmet Pehlivan Yakacak köyü civarındaydı. Pendik'ten yarım saat mesafede olan bu köyde iki saat kadar dinlendiği ortaya çıkmıştı (*The Eastern Express*, Vol 5, sayı 29, 23 Eylül 1885). Hatta onun çetesi tarafından düzenlenen eşkıyalık faaliyetlerinde artış göstermişti. 1885 Kasım'ı ortalarında Mehmet Pehlivan ve çetesi Alemdağı civarında baskın düzenlediği mandıranın sahiplerinden koyunların çıkarılmasını emretmiş, hayvanları sayarak her birinden dörder kuruş haraç talep etmişti. Mandıra sahibi 600 kuruş tutan bu parayı vermemek için çok yalvarmış ise de Mehmet Pehlivan'ı ikna edememişti. Eşkya başının ağılı yakmakla tehdit etmesi üzerine mandıra sahibi bu parayı denkleştirip, vermek zorunda kalmıştı.

Eşkya olayları hakkında İstanbul basınında çıkan haberler, zaman zaman çelişkili bir hüviyete sahip olabilmekteydi. Mesela İstanbul gazeteleri, Gemlik yakınlarında bulunan Yenipazar köyü zenginlerinden olan İstipan Baltaya'nın evine girerek, evdeki para ve değerli eşyaları gasp eden ve aynı zamanda İstipan'ı, eşini ve kızını dağa kaldıran sonra da fidye karşılığında salıveren eşkıyaların da Mehmet Pehlivan çetesinden olduğunu yazmıştı. Bununla birlikte *Tarik* gazetesi Gemlik'ten yeni gelen bilgiler ışığında Yenipazar'a saldıran eşkıyaların Gürcü muhacirlerinden olduğu bilgisini vermişti (*Tarik*, sayı 597, 14 S 1303).

Mehmet Pehlivan ve çetesi 1885 yılının son ayları itibarıyla yine Şile taraflarında faaliyet göstermeye başlamıştı. Bu sırada çetenin insanlara daha fazla zarar vermeye başlamasına paralel olarak, bölge halkının da bu eşkıya çetesinin zararlarından korunmak için her geçen gün dilekçe ve şikâyet sayısını artırdığı dikkat çekmektedir. Mehmet Pehlivan çetesinin bu dönemdeki faaliyetleri ulusal basına da sık sık yansımaktaydı. Öyle ki *Tarik* gazetesi, bahsi geçen çetenin başkent İstanbul sınırlarında sayılan Şile gibi bir yerde bile ardı ardına zorbalıklara cüret etmesine ve cinayetler işlemesine rağmen yakalanamamasını, gerekli tedbirlerin alınmamasına bağlayarak, hükümeti eleştirmişti. Mehmet Pehlivan çetesinin artan faaliyetleri ve gazetenin eleştirileri üzerine Dâhiliye Nezareti Zabtiye Nezaretinin dikkatini çekmiş ve gerekli tedbirlerin alınarak "habis (kötü, soysuz, alçak, fesatçı)" olarak nitelediği Mehmet Pehlivan ile çetesinin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamıştı (BOA., İ.DH., 984/77699, 17 B 1303).

Eşkya başı, "güvenlik güçlerinin aldığı tedbirleri hissederek ya da yine bir şekilde haber alarak" yapılacak baskınlardan önce kaçmayı başarmaktaydı. Yakalanması için şiddetli tedbirler alınmasına ve fevkalade mesai sarf edilmesine rağmen Mehmet Pehlivan ve arkadaşları Şile taraflarında yakalanamamıştı. Bu nedenle devlet yetkilileri, yeni tedbirlerin alınmasını lüzumlu görmüşlerdi. Şile Kazası İdare Meclisinin mazbatasında belirtildiği üzere, çoğunluğu çobanlık ve değirmencilikle meşgul olan ve bu sebeple de kır ve sahralarda bulunan kazaya bağlı Yeniköy halkı eşkıyalarla karşılaşmış, konuşmuş olabilirdi. Ayrıca yazıda bu kişilerin eşkıyalar yataklarıyla güzergâhını bilmelerinin tabii olduğu, ancak tam manasıyla güvenlik güçlerine ihbar etmekten çekindiklerinin muhakkak olduğu vurgulanmıştı. Bu nedenle Yeniköy'ün bazı ileri gelenleriyle gizlice görüşülerek, eşkıyaların yataklarını keşf ve ihbar edenlerin isimleri kesinlikle gizli tutulmak ve 3.000 kuruş mükâfat verilmek kaydıyla gerekli teminatın verilmesi uygun görülmüştü. Bunların yanı sıra 1.500 kuruş beygir ve kayık ücreti için hükümetten yetki istenmiş ve Nisan 1886 tarihinde onay alınmıştı (BOA., İ.DH., 984/77699, 17 B 1303).

Bu sırada Martini Henry⁵ cinsi tüfeklere sahip olan Mehmet Pehlivan ve çetesinin teçhizat bakımından oldukça donanımlı olduğu görülmektedir. Hatta onların ellerindeki silahlar, kendilerini kovalayan devletin zabtîyelerine nazaran daha üstün olduğu için bu açıdan eşkıyalar daha avantajlı idi. Öyle ki resmi yazışmalarda Şile taraflarında Mehmet Pehlivan çetesini takip eden süvari zabtîyelerinin ellerindeki Winchester tüfekleri ile Martini Henry tüfeklerine sahip eşkıyalar ile mukabele edemeyeceği vurgulanmıştı. Bu nedenle daha sonra iade edilmek üzere Seraskerlikten on adet Martini tüfek ve lüzumu kadar cephaneye talep edilmişti. Ancak bu ihtiyaçların giderilmesiyle eşkıyaya karşı başarılı olunabileceği, halkın güvenlik ve huzurunun sağlanabileceği vurgulanmıştı. Buna rağmen jandarmaya Martini cinsi tüfekler verilmeyerek, Winchester ve bazı cins tüfekler verdiği görülmektedir. Talep edilen Martini cinsi tüfeklerin verilmemesinin sebebi ise; bu silahların sadece Asâkir-i Nizamiye-i Şahane tarafından kullanmasıydı. Bu nedenle Seraskerlik makamı, 13 Şubat 1886 tarihinde jandarma elinde Martini tüfeği varsa hemen toplattırılması talimatını vermişti (BOA., İ.DH., 984/77699, 17 B 1303).

12 Mayıs 1886 tarihli *The Levant Herald* gazetesinin *Tercüman-ı Hakikat* gazetesine dayanarak verdiği bilgilere göre ise; Mehmet Pehlivan'ın "artık sorun çıkaramayacağı" duyurulmuştu. Alıntı habere göre Çengelköy yakınlarında polisle karşılaşarak çatışmaya giren Mehmet Pehlivan nihayet vurularak öldürülmüş, iki arkadaşı da ağır bir şekilde yaralanmıştı. *The Levant Herald* gazetesinin, Mehmet Pehlivan'ın öldürüldüğüne pek de inanmadığını, bu haberi bir şehir efsanesi olarak gördüğünü anlamaktayız. Öyle ki gazete "Umalım ki toplum güvenliğini bozan bu adamı son duyuşumuz olsun. Yine de bu adam tekrar ortaya çıkarsa şaşırılmamalıyız." ifadesini kullanmıştı. Bununla birlikte *The Levant Herald* gazetesi bir sonraki sayısında bir önceki haberin doğruluğunu gösteren bir haber daha paylaşmıştı. Yine başka bir gazeteden alıntı yaparak, "Neologos Meşhur Eşkıyanın Üzücü Kaderini Açıklıyor" başlığıyla bir haber daha vermişti. Habere göre, Mehmet Pehlivan ve çetesi, Sava Kâhya Çiftliğini ziyaretten ve ardından jandarmaların kurşunlarından kaçtıktan sonra Şile yakınlarında başlayan sık ormanların içine çekilmiş; ancak kendilerini takip eden askerler tarafından sıkıştırılmıştı. Şile kaymakamının kumandası altındaki takipçiler, altı jandarma, silahlandırılan çok sayıda köylüler ve Laz muhacirlerinden oluşmaktaydı. Takipçiler arasında askerlerin yanı sıra çok sayıda köylü ve muhacirlerin bulunması, Mehmet Pehlivan'ın bu bölgede onları ne derece rahatsız ettiğine dair bir işarettir.

Takipçilerin üzerlerine menzil ateşi açmasıyla Mehmet Pehlivan çetesindeki eşkıyalar da canları pahasına kendilerini savunmaya başlamış ve her iki tarafın liderinin adamlarını cesaretlendirmesiyle bir müddet sonra çatışma alevlenmişti. Her iki taraftan yaralanmalar ya da ölenler olmuştu. Önce bir jandarma ölümcül bir şekilde ağır yaralanmış, arkasından bir çete mensubu köylüler tarafından vurularak öldürülmüştü. *The Levant Herald* gazetesinin haberine göre, çete mensuplarından ikinci vurulan kişi, Mehmet Pehlivan'ın en önemli adamlarından birisiydi. Çünkü öldürülen şaki, çetenin paralarını taşımaktaydı. Habere göre Ethem olduğu iddia edilen bu şakinin düştüğünü gören eşkıyalardan birisi ona doğru hızla koşturarak, üzerinde çetenin parasını taşıdığı kemeri emniyete almış ve kemeri çözemeyince bıçağıyla kesmeye çalışmıştı. İşte tam bu sırada vurulmuş ve ağır bir şekilde yaralanmıştı. Jandarma tarafından Mehmet Pehlivan olduğu sanılan bu kişi arkadaşları tarafından sürüklenerek ormanın içine kadar götürülmüş ve Cihanorçik köyü yakınlarında, eski bir Ceneviz kalesinin ayakları yıkılmış duvarlarının dibinde kendi kaderine terk edilmişti. Çeteyi takip eden jandarmalar burada ölü olarak buldukları şakinin vücudunu Şile'ye götürmüştü. Şakinin üzerinde hiçbir kişisel eşya bulunamamıştı. Çünkü arkadaşları üzerinde para, silah vs. ne varsa hepsini almışlardı. Buna rağmen yetkililer ölü ele geçirilen bu şakinin Mehmet Pehlivan olduğundan şüphe duymamışlardı. Alıntı haberi aktaran *The Levant Herald* gazetesi ise bu meşhur şakiye ilişkin daha önceki tecrübelerden yola çıkarak "Öldürülen şakinin Mehmet Pehlivan olup olmadığını ileride göreceğiz." diyerek, onun yine bir şekilde bu baskından kurtulmuş olabileceğini düşünmekteydi. Gazete iki hafta sonra çıkan sayısındaki haberle bu şüphesinde haksız olmadığını ortaya koymuştu. Öyle ki gazetenin verdiği bilgilere göre, onun yeniden görüldüğü yönündeki ihbar teyit edilmişti ve sağlığı şu anda hiç olmadığı kadar iyiydi. Diğer taraftan Kartal jandarmasını, öldürdükleri kişinin kimliğini tam tespit etmeden açıklama yapmasından dolayı "Ayının postunu satmadan önce onu öldürmeniz gerekmektedir." ifadesiyle eleştirmişti. Bu ifadeden Mehmet Pehlivan'ın öldüğü bilgisini Kartal

⁵ Osmanlı Devleti 19. yüzyılın ikinci yarısında tüfekleri daha çok Amerika'dan satın almaktaydı. İlk olarak 1869 yılında, 1861-65 arasındaki Amerika iç savaşından kalan İngiliz yapımı 114.000 Enfield isimli tüfeği ABD hükümetinden tanesini 4 dolardan satın alınmıştı. Kısa bir süre sonra ise tanesi 7 dolardan 125.000 adet Springfield tüfeği satın alındı. 1872 yılında ise Winchester Repeating Arms Company isimli bir Amerikalı şirketten 200.000 adet Martini Henry tüfeğini tanesini 62 şilinden satın alındı. Aynı şirket daha önce ise 45.000 adet Winchester isimli tüfeği Osmanlı Devleti'ne satmıştı (İhsan Satış (2011) "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerikan Silah Ticareti", *History Studies*: 300-301).

jandarmasının servis ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca gazete “Mehmet Pehlivan’ın adından kesinlikle tekrar tekrar söz ettireceğini”, onun “ismiyle müsemma”, “çok güçlü” bir adam olduğunu belirterek, adeta onu efsaneleştirmekteydi (*The Levant Herald*, Vol 6, sayı 8-11, 12 Mayıs-2 Haziran 1886). Bunun yanı sıra eşkıyalar arasından öldürülen ve çetenin parasını taşıyan kişinin de Ethem olmadığını, daha sonraki tarihlerde onun güvenlik güçleriyle giriştiği çatışmalardan anlaşılmaktadır (BOA., DH. MKT., 1394/23, 25 R 1304; DH. MKT., 1396/54, 6 Ca 1304).

1886 yılının Mayıs ayında olduğu gibi, aynı yılın Aralık ayında Şile sahiline yakın bir bölgede etrafı yine jandarmalar tarafından sarılan Mehmet Pehlivan, bu sefer de kayıplara karışmayı başarmıştı. Bu arada çete elemanları hiç olmadığı kadar aktif bir şekilde Şile taraflarında terör estirmeye devam etmekteydiler. Mehmet Pehlivan’ın çetesi kısa süre önce Gebze yakınlarında Abdullah isimli bir jandarmayı öldürmüştü. Bu bağlamda çete elemanlarının çok hızlı bir şekilde hareket ettiğini söylemek mümkündür (*The Levant Herald*, Vol 6, sayı 39, 22 Aralık 1886; Vol 7, sayı 18, 4 Mayıs 1887).

Mehmet Pehlivan ve çetesinin Karadeniz kıyılarından güneye indiği ve 1887 yılı başlarında Marmara Denizi kıyısında bulunan Tuzla civarında faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu sırada Mehmet Pehlivan’ın takibatı sırasında daha önce olduğu gibi askerlerle şakiler arasında çarpışmalar vuku bulmuştu. Bunlardan birisi 1887 yılının başlarında Tuzla civarında bulunan Orhanlı merasında yaşanmıştı. Gekbuze (Gebze) kazası zabıtası süvari neferlerinden Kara Hüseyin ve Yozgatlı Mustafa, tesadüfen karşılaştıkları Mehmet Pehlivan’ın adamlarından Beytullah ve Edhemle mücadele etmişti. Çatışmada askerlerden Kara Hüseyin sağ omzunun küreği altından vurulmuş ve üç saat sonra hayatını kaybetmişti (BOA., DH. MKT., 1394/23, 25 R 1304; DH. MKT., 1396/54, 6 Ca 1304).

Başka bir defasında ise Mehmet Pehlivan çetesi Ovacık ağlında Kartal Tabur Ağası Nuri Bey tarafından bastırılmıştı. Ancak çatışma esnasında vuku bulan arbedede bir asker şehit olmuş ve Nuri Bey ile bir asker de yaralanmıştı. Bu olaydan bir yıl kadar sonrasına ait (17 Ocak 1888 tarihli) bir belgede ise Nuri Bey’in Mehmet Pehlivan tarafından öldürüldüğü belirtilmişti. Bu bilgiden yola çıkarak Kartal Tabur Ağasının yaralandığı bu çatışma sonrasında değil de, başka bir çatışma sırasında öldüğü tahmin edilebilir (BOA., DH. MKT., 1396/54, 6 Ca 1304; İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305).

1886 yılı sonları ile 1887 yılı başlarında Mehmet Pehlivan ve çetesinin İstanbul civarında işlediği birçok cinayet dikkatleri celp edecek hale gelmişti. Bu nedenle Dâhiliye Nezareti Üsküdar’a doğru geldiği haber alınan eşkıyaların en kısa zamanda yakalanması için Şehremanetine talimat vermişti. Bu talimatta; çete mensuplarının her ne suretle olursa olsun vücutlarının ortadan kaldırılması ve bu işe nihayet verilmesi gerektiği” vurgulanmıştı. Eşkıya başının yakalanması için harcanan gayrete rağmen yine başarılı olunamadığı, Mehmet Pehlivan’ın sonraki faaliyetlerinden anlaşılmaktadır (BOA., DH. MKT., 1396/54, 6 Ca 1304).

1887 Nisan’ında yaşanan büyük bir soygunun da Mehmet Pehlivan çetesi tarafından gerçekleştirildiğine dair iddialar bulunmaktadır. Nisan ayının ortalarında yaşanan bu olay, Marmara Denizi’nin Karadeniz ağızlarında bir eşkıya çetesinin sekiz kişiden oluşan bir kervana saldırarak, onların yanlarında taşıdıkları 30 lirayı soyduklarına dairdir. Öyle ki *The Levant Herald* gazetesi, bahsi geçen eşkıyaların Mehmet Pehlivan çetesine mensup olduklarına inanıldığı bilgisini paylaşmıştır (*The Levant Herald*, Vol 7, sayı 16, 20 Nisan 1887).

Mehmet Pehlivan ve çetesinin daha sonraki süreçte İzmit sancağını mesken eylediği görülmektedir. Bunda çetenin jandarma tarafından takip edilmesi ve sancağın her tarafının ormanlar ile kuşatılmış olmasının etkili olduğu söylenebilir. 1887 Temmuz’unda Mehmet Pehlivan’a bağlı eşkıyalar Gebze’den geçmekte olan Kastamonu’ya bağlı Taşköprü nahiyesi müdürüne saldırmış ve onun yaralanmasına sebep olmuştu. Olayda Taşköprü’nün bir önceki yıl aşar iltizamını almış olan ve buradaki halka zulümde bulunduğu iddia edilen Edirneli Hacı Mehmet Efendi’nin de parmağı olduğu belgelere yansımıştır. Çünkü olay, Taşköprü müdürünün Hacı Mehmet Efendi’yi İstanbul’da gerekli mercilere şikâyet etmesinden hemen sonra Gebze üzerinden Taşköprü’ye dönerken yaşanmıştı. Bu yaralama vakasından yola çıkarak, meşhur şaki Mehmet Pehlivan’ın bazen eşkıyalık yaptığı bölgedeki çıkar mensuplarıyla birlikte hareket ettiği ya da para karşılığı onlar adına çalıştığını söylemek mümkündür (BOA., DH. MKT., 1430/27, 15 L 1304; DH. MKT., 1461/59, 21 S 1305; DH.MKT., 1462/44, 24 S 1305).

Dâhiliye Nezareti, Seraskerlik Makamına hitaben kaleme aldığı 6 Temmuz 1887/24 Haziran 1303 tarihli yazıda Mehmet Pehlivan ve çetesinin İzmit sancağında eşkıyalık faaliyetlerine başladığından ve buranın başkent açısından büyük öneme sahip olduğundan bahisle tedbir alınması gerektiğini bildirmişti. Neticede sancakta bulunan askerlerin azlığı ve eşkıya üzerine sevk edilen nefir-i âmmin (düşmanla

savaşmak için ilân edilen genel seferberlik) devamsızlığı da dikkate alınarak, 100 kişinin geçici süvari ve piyade zabtiye askeri olarak kaydedilmesine ve bunlara acil bir şekilde tüfek ve diğer askeri teçhizatın verilmesine karar verilmişti (BOA., DH. MKT., 1430/7, 15 L 1304; DH.MKT., 1462/44, 24 S 1305).

Sadaret makamına yazılan 11 Kasım 1887 tarihli yazıdan anlaşıldığına göre, İzmit Mutasarrıflığı, Mehmet Pehlivan ve diğer çetelerin faaliyetlerine son vermek için Dersaadet Zabtiye Alayından yirmi beşi piyade ve yirmi beşi süvari olarak elli nefer zabtiyenin geçici olarak livada görevlendirilmesini talep etmişti. Ancak Seraskerlik, Dersaadet Jandarma Alayı mevcudunun kendi bölgesindeki ihtiyaçlara yetersiz geldiğinden bahisle bu talebe olumsuz cevap vermişti. Bunun yanı sıra Seraskerlik, İzmit Livası Zabtiye Taburunda geçici olarak görevlendirilmesi düşünülen 100 kişinin yıllık 360.845 kuruş masraf gerektirdiğini ve durumun ehemmiyetine binaen Padişahın fermanına başvurulduğunu belirtmişti (BOA., DH.MKT., 1462/44, 24 S 1305).

Görüldüğü üzere Mehmet Pehlivan ve çetesi İstanbul'un Asya yakasında ciddi biçimde terör estirmekteydi. Bu çetenin Anadolu yakasındaki eşkiyalık faaliyetleri kısa süreliğine durduğunda da heyecan yine eksik olmuyordu. Çünkü bu, bahsi geçen çetenin bu sıralarda İstanbul'un Avrupa yakasında olduğu anlamına gelmekteydi. Çete bu yakada özellikle Ova ile Boğazköy arasında faaliyete geçmekteydi. Askerler tarafından burada da takip edilen çete mensuplarının Belgrad Ormanları'na kadar geldikleri ve hatta burada kamp kurduğu bile söylenmekteydi. Çete mensupları 1887 Ağustos'u başında Pera ve Galata'ya giden Arnavut sütçülerin yolunu keserek, birini hafif bir şekilde yaralamış, sonra da üzerlerinde bulunan 10 lirayı, çantalarını ve silahlarını alarak kaçmışlardı. Olaydan bir gün sonra ise çete mensuplarından birisi tutuklanmıştı (*The Levant Herald*, Vol VII, sayı 31, 4 Ağustos 1887).

5. Mehmet Pehlivan Zannıyla Başka Birisinin Yakalanması

Ne Mehmet Pehlivan'ın soygun ve çatışma haberleri hakkında sık sık haber paylaşan gazeteler ne de arşiv vesikaları, 1887 yılı sonlarından itibaren onun faaliyetleriyle ilgili hiçbir bilgi vermemişlerdi. Bununla birlikte 1888 yılının başında Mehmet Pehlivan'ın Isparta'da yakalandığı bilgisi, büyük bir heyecan meydana getirmişti.

Hamid (Isparta) Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'in 17 Ocak 1888 tarihinde meşhur şaki Mehmet Pehlivan'ı yakaladığını İstanbul'a bildirmesi, merkezi hükümette büyük bir memnuniyet uyandırmıştı. Bu sayede Mutasarrıf Ali Rıza Bey de büyük bir onur kazanmıştı. Ali Rıza Bey, Padişaha ulaştırılmak üzere Mabeyn-i Hümayûn Baş Kitabetine hitaben kaleme aldığı 21 Ocak tarihli yazıda Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasında emeği geçen kişilerin rütbelerinin terfii ve nişanlarla taltifini talep etmişti. Bu bağlamda Mehmet Pehlivan'ın eşkâlini ve Isparta, Afyon havalisinde bulunduğunu haber veren Karahisar-ı Sahib Polis Nezaretinden Rusçuklu Haşim Efendi'nin ikinci sınıf polis zabıtlığına terfii ve beşinci rütbeden Mecidi nişanıyla; meşhur şakiyi Isparta bölgesine geçtiği andan itibaren takip eden Hamid Tabur Ağası Raşid Efendi'nin dördüncü rütbeden Osmanî nişanıyla; Raşid Efendi'nin yanında bulunan Karahisarlı İlicacı Sadık Ağa'nın ise münasip miktar atıyye-i seniyye ile onurlandırılması talep edilmişti. Bu arada Ali Rıza Bey, meşhur şakinin arkadaşları olan Abdullah ve Edhem'in eşkâllerini Zabtiye Nezaretinden istemiş ve onların da kısa sürede yakalanması için gayret edileceğini bildirmişti. Konya Valisi de kendisine bağlı olan Hamid Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'in bu hizmetinden dolayı Teke ve Niğde mutasarrıfları denginde olan rütbesinin Rumeli Beylerbeyliği payesine terfiini talep etmişti (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; DH. MKT., 1480/37, 11 Ca 1305; Y.PRK.KOM., 6/65; *Tercüman-ı Hakikât*, sayı 2893, 14 Ca 1305).

Dönemin Padişahı Sultan II. Abdülhamit, durumun kendisine arz edilmesi üzerine Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasından dolayı Hamid Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e ikinci rütbeden Mecidi Nişanı ve imtiyaz madalyası ihsan ettiği gibi, bu hususta hizmet ve gayretleri görülen kişileri de mutasarrıfın talebi doğrultusunda terfii ve taltif ederek onurlandırmıştı. Bunun yanı sıra Padişah, daha önce firar etmeyi başaran Mehmet Pehlivan'ın yeniden kaçmasına meydana vermemek amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını ve hemen İstanbul'a gönderilmesini ferman buyurmuştu. Bunun üzerine bahsi geçen kişi, zincirli olarak, kara yoluyla Isparta'dan İzmir'e ve buradan da 28 Ocak 1888 tarihinde Mısır Vapuruyla demir bir kafes içinde ve yine zincire bağlı olarak İstanbul'a gönderilmişti (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305; İ.DH., 1066/83575, 11 Ca 1305).

On beş yıl kürek cezasına çarptırıldığı gün firar etmeyi başararak ve daha sonra çok sayıda cinayet, yaralama ve soygun faaliyetleriyle meşhur eşkiyalar arasında zikredilen Mehmet Pehlivan'ın hal ve tavırları Padişah ve saray erkânı tarafından merak edildiğinden bir kere görülmek üzere Mabeyn-i Hümayûna götürülmüştü (*Sabah*, sayı 9, 12 M 1307; BOA., İ.MMS., 95/4029, 25 Ca 1305).

İstanbul getirilen bu kişinin kendisinin şaki olmadığını iddia etmesi üzerine başlatılan soruşturma derinleştirilmişti. Bu bağlamda meşhur şaki Mehmet Pehlivan'ı şahsen tanıyan, kendisiyle görüşen ve birlikte vakit geçiren on kişinin ifade ve tanıklığına başvurulmuştu. Bu bağlamda Mehmet Pehlivan'ı tutuklayan askerler, onu yargılayan hâkimler ve hicret sonunda yerleştiği Erenköy'de tanıyanlara Mehmet Pehlivan hakkında bazı sorular sorularak, Isparta'dan getirilen kişinin ünlü şaki Mehmet Pehlivan olup olmadığı teşhis etmeleri istenmişti. Tanık olarak ifadesi alınan kişiler şunlardı: Mehmet Pehlivanla birlikte Erenköy bağlarında çalışan Bağcı Emrullah, Yeni Zağralı muhacirlerden Rençber Bekir Ağa, Yenizağra muhacirlerinden Erenköy'de oturan Bağcı Ferhad Ağa, beraber güreştikleri Erenköylü Bağcı Kadri Ağa, Mehmet Pehlivan'ı daha önce yakalayanlardan Kartal Süvari Zabtiyesi Başçavuşu Ali Ağa, Kartal Süvari Zabtiye Çavuşu Kütahyalı Mehmet Ağa, Kâğıthane Zabtiye Çavuşu Hacı Ahmet Ağa, Mehmet Pehlivan'ı yargılayan Dersaadet İkinci Ceza Mahkemesi Zabtiye kâtiplerinden İbrahim Edhem Efendi (O zamanlarda Üsküdar Ceza Mahkemesi sorgu hâkimi idi), Külhancıbaşı'nın oğlu Hacı Mehmet Efendi, Miralay Hacı Bey (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305).

Tanıkların tamamı, kendilerine gösterilen kişinin kesinlikle şaki Mehmet Pehlivan olmadığını, hatta boy pos, ten rengi, yüz şekli, bıyık vs. birçok yönüyle ünlü şakinin tam tersi olduğunu ifade etmişlerdi. Yapılan tahkikat neticesinde, tutuklanıp İstanbul'a getirilen kişinin meşhur şaki Mehmet Pehlivan olmadığı, aynı isimde birisinin olduğu ortaya çıkmıştı (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; İ.DH., 12955/102352, 20 Ca 1305).

Meşhur şaki sanılarak Isparta'dan İstanbul'a getirilen Mehmet isimli kişi, masum olmasına rağmen büyük bir haksızlığa ve zulme uğramıştı. Mabeyn-i Hümayun Başkâtibinin ifadesinden anlaşıldığı üzere, tebaasından masum birinin haksızlığa ve zulme uğraması dönemin Padişahı Sultan II. Abdülhamit'i de üzüntüye sevk etmişti. Bu nedenle Padişah, masum Mehmet'e devlet hazinesinden kayd-ı hayat şartıyla (yaşadığı müddetçe) aylık 1.000 kuruş maaş bağlanmasını emretmişti. Bu bağlamda büyük bir haksızlığa uğrayan masum Mehmet'e reva görülen sıkıntıların, maddi tazminatla telafi edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca ne derece zulme uğradığını ortaya koymak amacıyla onun Bab-ı Ali'ye gönderilmesine karar verilmiş ve yaverlerden Fevâid Bey'e emanet edilmişti (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; DH. MKT., 1498/17, 17 B 1305; İ.MMS., 95/4029, 25 Ca 1305; MV., 28/32, 23 Ca 1305; Y.A.RES., 41/28, 26 Ca 1305; *The Levant Herald*, Vol 8, sayı 7, 15 Şubat 1888).

Hamid Mutasarrıfı tarafından yakalanan kişinin Mehmet Pehlivan olmadığı kesinleştiğinde, konu kısa bir süre içinde (11 Şubat 1888) o dönemin Bakanlar Kurulu olan Meclis-i Mahsûs-ı Vükelânın gündemine gelmişti. "Vâkı'â bilâ-tahkik (araştırılmadan) bir ma'sûmun böyle zincirler altına alınmak gibi bir muâmele-i gadriyeye uğratılması merhamet-i seniyyeye muvâfık (uygun) olmayıp" ifadesiyle Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ, bu hususta yapılan hatayı çok büyük ve affedilmez görmüştü. Bu bağlamda "*emsâline ibret-i müessire olmak üzere*" Hamid Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'in azline karar verilerek, yerine Manastır Mutasarrıflığından ayrılan Ahmed Ferid Paşa'nın tayini uygun görmüştü. Bunun yanı sıra Mutasarrıf Ali Rıza Bey, Rusçuklu Haşim Efendi ve Hamid Tabur Ağası Raşid Efendi'ye verilen nişan ve madalyalar ile Karahisarlı Ilıcacı Sadık Ağa'ya ihsan edilen 25 liranın geri alınmasına karar verilmişti (BOA., MV., 28/32, 23 Ca 1305; DH. MKT., 1485/55, 1 C 1305; DH. MKT., 1486/120, 6 C 1305; DH. MKT., 1486/89, 6 C 1305; İ.MMS., 95/4029, 25 Ca 1305; Y.A.RES., 41/28, 26 Ca 1305).

6. Mehmet Pehlivan'ın İkinci Kez Yakalanması

Mehmet Pehlivan'ın ikinci defa yakalanması ve İstanbul'a getirilmesiyle ilgili bilgilere dönemin ulusal basını sayesinde sahip olmaktadır. Daha önce Mehmet Pehlivan'ın İstanbul'un yakın çevresinde estirdiği terör faaliyetleriyle ilgili çok sayıda haber paylaşan İstanbul basını, onun yakalanmasını "güzel ve müjdeli haber" olarak paylaşmıştı.

Mehmet Pehlivan 1889 yılının Eylül ayının başında, Konya vilayetine bağlı Seydişehir kazasında tutuklandığı sırada eşkıyalık değil, Reji İdaresinde tütün kolculuğu yapmaktaydı. Eşkıyalık yapmaktan pişman olduğu anlaşılan Mehmet Pehlivan, aslında İzmir için yola çıkmıştı ama daha sonra Konya'ya gitmeye karar vermişti. Elinde büyük miktarlarda para bulunması, onun bir yerden diğerine geçmesini kolaylaştırmıştı. Meşhur şaki Konya'ya geldikten sonra dört ay burada aylak aylak dolaşmış ve daha sonra Osman ismiyle ve aylık 300 kuruş maaşla Rejinin Seydişehir şubesinde kolcu vazifesiyle çalışmaya başlamıştı. Mehmet Pehlivan'ın kendi ifadesine inanmak gerekirse Konya ve Seydişehir'de bulunduğu süreçte hiç bir eşkıyalık faaliyetine karışmamıştı. Hatta Rejideki amirleri kendisinden memnun kaldıkları için maaşını arttırmışlardı. Mehmet Pehlivan kolculuk görevlerini yerine getirme hususunda olağanüstü gayret göstermiş ve her zaman kendisine verilen görevi sadakatle yerine getirmişti. Kısacası, bir zamanlar

terör estirerek, insanlara büyük bir korku yaşatan eskilerin meşhur şakisi, üstleri tarafından değer verilen, dürüst, gayretli ve erdemli birisine dönüşmüştü (*The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Eldeki veriler, Mehmet Pehlivan'ın Konya'ya ne zaman gittiği konusunda net değildir. *The Levant Herald* gazetesinin onuncu Konya'ya vardığından yaklaşık üç yıl sonra tutuklandığını yazmaktadır. Gazetenin verdiği bu bilgiyi doğru kabul ettiğimizde 1886 Eylül'ünden sonra Mehmet Pehlivan çetesi adı altında gerçekleştirilen eşkıyalık faaliyetlerine, onun yerine bir başkasının liderlik ettiği sonucu çıkmaktadır. (*The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889). Bununla birlikte arşiv vesikaları Mehmet Pehlivan ve çetesinin faaliyetlerinden 1887 yılının sonlarına kadar sıklıkla bahsetmekte olduğu görülmektedir ki bu durumda ise; tutuklanmadan bir yıl sekiz ay kadar önce Konya'ya geçtiği söylenebilir (BOA., DH. MKT., 1430/27, 15 L 1304; DH. MKT., 1461/59, 21 S 1305; DH.MKT., 1462/44, 24 S 1305).

Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasında rol oynayan en önemli unsur, Beyoğlu Mutasarrıflığına gelen bir ihbardır. Bu ihbar üzerine Mutasarrıf Emrullah Efendi tarafından bilgilendirilen Konya Valisi Sururi Paşa, Mehmet Pehlivan'ın tutuklanması için derhal gerekli önlemleri almıştı. Onun talimatı doğrultusunda Jandarma kumandanı Binbaşı Murat Bey, Mehmet Pehlivan'ı sessizce tutuklamıştı. Çünkü hiçbir şeyden haberi olmayan Mehmet Pehlivan, "Büyük bir sürprizle karşılaşmış ve silahını çekecek vakit bile bulamamıştı." (*The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Konya Valisi Sururi Paşa'nın önüne getirildiğinde şaki olduğunu inkâr eden Mehmet Pehlivan, daha sonra polisin sıkı çapraz sorgusu karşısında eski eşkıyalardan olduğunu kabul etmişti. Bunun üzerine zincire vurularak, kendisini tutuklayan Binbaşı Murat Bey'in kumandası altındaki jandarmanın eşlik ettiği arabayla Bursa'ya, buradan da Mudanya'ya götürülmüştü. Burada gemiye bindirilen Mehmet Pehlivan, 5 Eylül Perşembe günü saat 15.00'te Tophane'de indirilmişti. İstanbul'un yakın çevresinde terör estiren bir zamanların meşhur şakisi Mehmet Pehlivan'ı merak içerisindeki büyük bir kalabalık karşılamıştı. Mehmet Pehlivan, kendisini izleyen bu büyük kalabalığın arasından Beyoğlu Mutasarrıflığına götürülmüş ve yargılanmaya kadar Galatasaray Hapishanesinde bir hücrede bekletilmişti (*The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

1888 yılında Mehmet Pehlivan zannıyla Hamid Mutasarrıfı tarafından yakalanan Mehmet isimli kişinin soruşturulmasında olduğu gibi, onu yakından tanıyan kişiler hapishaneye çağrılarak, Mehmet Pehlivan olup olmadığı teşhis edilmeye çalışılmıştı. Bunlardan ikisi, Mehmet Pehlivan'ın daha önce İstanbul Erenköy'de iskân edilen anne ve babasıdır ki, onlar hücreye sokulduklarında hemen oğullarını tanımışlardı. Daha önceki tutuklanması ve yargılanması esnasında kendisini yakinen tanıyan hâkimler, kâtipler ve jandarmalar da bu kişinin Mehmet Pehlivan olduğunu teşhis etmişlerdi (*The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Yapılan teşhis işlemi ve önüne konulan kanıt yığını karşısında Mehmet Pehlivan, işlediği suçlara dair tam bir itirafta bulunmayı tercih etmişti. Daha önce bahsedildiği üzere, yargılandığı Üsküdar Ceza Mahkemesinden Hapishane-i Umumiye götürüleceği sırada kaçmaya cüret edişine ve eşkıyalık yaptığı sırada işlediği suçlara dair detaylı bilgiler vermişti. Özellikle bir tanesi çok önemli olup, *The Levant Herald* gazetesinin haberine göre bu, Mehmet Pehlivan'ın eşkıyalık serüveni sırasında tam altmış bir kişiyi öldürdüğünü söylemesiydi. Aynı rakamın *Tarik* gazetesi tarafından verildiğini de görmekteyiz. Ancak *Sabah* gazetesinin haberine göre Mehmet Pehlivan'ın altmış bir kişiyi öldürdüğü yönündeki haber, Beyoğlu Mutasarrıflığı tarafından resmen tekzip edilmiştir. Bununla birlikte gazete Mehmet Pehlivan'ın kaç kişinin katili olduğu hususunda başka bir rakam da vermemiştir (*Sabah*, sayı 13, 16 M 1307; *The Levant Herald*, Vol 9, sayı 35, 9 Eylül 1889).

Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasında ve İstanbul'a gönderilmesinde emeği olanlar nişan ve atıyye-i seniyyelerle taltif edilmiştir. Bu bağlamda Mehmet Pehlivan'ı yakalayan İstanbul'a götürmüş olan Konya Tabur Ağası Murad Bey'e üçüncü rütbeden nişan-ı ali-i Osmani, Konya jandarma çavuşlarından Kibar Ağa'ya dördüncü rütbeden ve Eyüb, Ahmet, Mustafa ve Hasan Ağalara ise beşinci rütbeden nişan-ı zışan-ı mecidi ihsan edilmişti. Bunların yanı sıra onun bulunduğu yeri ihbar eden muhbir Süleyman Ağa'ya 30 lira ve vasita Ahmet Ağa'ya 25 lira ihsan edilirken, Mehmet Pehlivan'ı yakalayan İstanbul'a götürmeye memur edilen jandarmalardan Mehmet ve Hasan'a 10'ar lira olmak üzere toplam 75 lira ihsan edilmişti. Bu paranın Rumi 1305 (13 Mart 1889-12 Mart 1890) senesi Dâhiliye tahsisatından tahsil edilmesi kararlaştırılmıştı (BOA., İ.DH., 1153/90124, 19 M 1307; İ.DH., 1152/90067, 19 M 1307; DH. MKT., 1663/95, 8 S 1307).

7. Mehmet Pehlivan'ın Yargılanması

Mehmet Pehlivan, ilk tutuklanmasından sonra on beş yıl kürek cezasına, firarından sonra gıyaben yapılan yargılanmasında ise idam cezasına çarptırılmıştı. Meşhur şaki 1889 Eylül'ü başında tutuklanınca, mahkeme tarafından daha önce verilen idam cezası bozulmuş ve yeniden yargılanmasına karar verilmişti (*Sabah*, sayı 11, 14 M 1307; sayı 43, 15 S 1307). Çünkü idam, Osmanlı Devleti'nde eşkiyalara ve zulmeden devlet görevlilerine verilen en ağır cezaydı. Ölümle cezalandırılan kişinin "sahibü'l-fesad" olması, yani fesadı, kötülüğü devamlı olarak yapan, etrafına zararı dokunan olması gerekirdi (Demirci- Arslan, 2012: 122-123). Mehmet Pehlivan ise yakalandığında eşkiyalığı bırakmış birisi olarak, etrafına zarar veren birisi değildi (*Sabah*, sayı 11, 14 M 1307; sayı 43, 15 S 1307).

Ünlü şakinin ikinci yargılanma sürecinin de İstanbul basını tarafından an be an takip edildiği görülmektedir. Gazetelerin verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere, ünlü şaki ve işlediği suçlar hakkında yapılan soruşturma iki ay kadar sürmüştür. Bu davanın öneminden dolayı Adliye Nezaretinin, yargılama sırasında savcılarının bizzat hazır bulunmaları yönünde Cinayet Mahkemesine bir talimat verdiği görülmektedir. Beyoğlu Tevkifhanesinde bekletilen Mehmet Pehlivan'ın ilk sorgusu, Cinayet Mahkemesi Başkanı Hüsafet Enisi ve İstinaf Mahkemeleri Birinci Başkanı Vasıf Bey tarafından verilen talimat doğrultusunda, 11 Ekim 1889 tarihinde Cinayet Mahkemesinde yapılmıştı. Tutuklandıktan sonra İstanbul'a getirildiğinde olduğu gibi, ünlü şakinin ilk sorgulanmasında da halk içerisinde çok sayıda meraklı kişi onu görmek için toplanmış ve Cinayet Mahkemesinin Divanhanesinde beklemişti. Beyoğlu komiserlerinden Abdülkadir Efendi ile birkaç nefer jandarma zabiti ve birkaç polis memurunun muhafazasında mahkemeye getirilen ünlü şakinin ilk sorgusu gizli bir oturumda yapılmış ve çok kısa sürmüştü (*Sabah*, sayı 11, 14 M 1307; sayı 43, 15 S 1307).

Mehmet Pehlivan'ın Ceza Mahkemesinde yargılandığı ilk duruşması ise 7 Aralık 1889 Cumartesi günü başlanmıştı. İkinci duruşma 25 Aralık Çarşamba günü yapılmıştı. Birinci duruşmada görülmeyen müştekiler ile tanıkların ikinci duruşmada hazır bulunmaları istenmişti. Üçüncü duruşma ise 31 Aralık Salı günü gerçekleştirilmişti. Yapılan duruşmalar sonucunda firarından sonra işlediği suçlar için Mehmet Pehlivan'a yeni bir ceza verilmemişti. Muhtemelen en son yakalandığında onun eşkiyalığı en az bir buçuk yıl önce bırakmış olması, yaptığı bu kötü fiillerden rahatsızlık duyarak pişman olması ve Konya'da kendisini tanyanların olumlu görüşlerinin onun yeni bir ceza almamasında etkili olduğu söylenebilir. Daha önce bahsedildiği üzere Mehmet Pehlivan Seydişehir'de Rejiye bağlı bir tütün kolcusu iken sorunsuz bir şekilde tutuklanmıştı. Mehmet Pehlivan'ın, 1 Şubat 1890 tarihinde Temyiz Mahkemesinde görülen davasında da değişen hiçbir şey olmamış; daha önce verilen kürek cezası kesinleşmiş ve başka bir ceza verilmesine gerek görülmemişti (BOA., Y.PRK.ZB., 5/34, 11 C 1307; *The Levant Herald*, Vol 9, sayı 40-49, 14 Ekim-16 Aralık 1889; Vol 10, sayı 1, 6 Ocak 1890; *Sabah*, sayı 11, 14 M 1307; sayı 43-44, 15-16 S 1307).

On beş yıl hapse mahkûm olan Mehmet Pehlivan, bir buçuk sene kadar mahkûmiyet yaşadktan sonra, 26 Mart 1891/14 Mart 1307 tarihinde Padişahın afvına mazhar olmuştur. Zabtiye Nazırının verdiği bilgilere göre, tahliyesi sırasında hem kendisi hem de onu karşılayan babası "merhamet-i seniyye-i tacdâriyi takdîsen mücib-i dikkat olacak bir sûretde yüzlerini yerlere sürerek du'â-yı pâdişâhiyi göklere çıkarmıştı" (BOA., Y.PRK.ZB., 7/91, 15 Ş 1308).

Affedilen Mehmet Pehlivan, bundan sonra devlet adına çalışmaya başlamıştır. Daha önce İstanbul çevresinde ve İzmit taraflarında terör estiren meşhur şaki Mehmet Pehlivan, başka bir eşkiya çetesinin bastırılması için İzmit, Şile ve Kartal taraflarında görevlendirilmişti. Anlaşılan devlet, onun eşkiyalık yaptığı sırada kazandığı tecrübesinden faydalanmak istemişti. Çünkü eski eşkiya başı Mehmet Pehlivan, daha önce aynı bölgede faaliyet gösterdiği için buraları adım adım bilmekteydi. İlk görevlendirmesi afvedilmesinden hemen sonra, Mart 1891'de İzmit civarındaki eşkiyaların takibi için yapılmıştı. Mehmet Pehlivan'a verilen bu görevinin sadece bir defaya mahsus olmadığı anlaşılmaktadır. Öyle ki 1892 Nisan'ında da Kartal ve Şile taraflarında faaliyet gösteren eşkiya başı Altıparmak Dimitri üzerine gönderilmişti. Takibine gönderildiği bu eşkiya çetesinin lideri eskiden kendi çetesinin bir mensubu idi. Ancak büyük talihsizlik ki, Mehmet Pehlivan, eski şakisi olan Altıparmak Dimitri tarafından ağır bir şekilde yaralanmıştır (BOA., Y.PRK.ASK., 71/1, 22 Ş 1308; *The Levant Herald*, Vol XII, sayı 14, 11 Nisan 1892). Ağır yaralanan Mehmet Pehlivan'dan daha sonra da eşkiyaların takibinde yararlanılması düşünülmüş olmalıdır. Bununla birlikte onun daha sonraki hayatı hakkında her hangi bir veriye ulaşılamamıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak Mehmet Pehlivan'ın çatışmada aldığı ağır yara nedeniyle ölümün pençesinden kurtulamadığı tahmin edilebilir.

8. Mehmet Pehlivan Çetesinin Diğer Mensupları

Mehmet Pehlivan çetesinin kaç kişiden ve kimlerden oluştuğu tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte kendi maiyyetinde olan bazı çete elemanlarının isimlerine ulaşılmıştır. Şaki Mehmet

Pehlivan'ın adamlarından birisi Koca Mustafa idi. Koca Mustafa Mehmet Pehlivan'ın afva uğramasından sonra yakalanmış ve mahkemece On beş sene kürek cezasına çarptırılmıştı. Adı geçen şahıs İstanbul'da bulunan Hapihane-i Umumideki on iki yıllık mahkûmiyetinden sonra afv-ı hilafetpenahi ile Şubat 1901'de dışarı çıkmıştı (BOA., İ.HUS., 86/93, 20 L 1318).

Çetenin bir diğer elemanı, Abdullah isimli bir şaki idi ki, resmi yazışmalardan onun Mehmet Pehlivan'ın önemli elemanlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Ethem isimli şaki de çetenin önemli mensuplarından birisiydi. Mehmet Pehlivan çetesinin güvenlik güçleriyle girdiği bazı çatışmalarda onun ismine rastlamaktayız. *The Levant Herald* gazetesi, Mayıs 1886'da Mehmet Pehlivan çetesi Şile kaymakamı tarafından bu bölgedeki bir ormanda sıkıştırıldığında öldürülen üç kişiden birisinin Ethem olduğundan bahsetmişti ki bu haberin doğru olmadığını daha sonraki tarihlerde şaki Ethem'in güvenlik güçleriyle giriştiği başka çatışmalardan anlamaktayız. Öyle ki arşiv vesikalarından edindiğimiz bilgiye göre Ethem, 1887 yılının başlarında Tuzla civarında bulunan Orhanlı merasında tesadüfen karşılaştığı güvenlik güçleriyle çatışmaya girmişti. Bu esnada Ethem'in yanında bulunanlardan birisi de Beytullah isimli şaki idi (BOA., İ.DH., 12955/102351, 19 Ca 1305; DH. MKT., 1394/23, 25 R 1304; DH. MKT., 1396/54, 6 Ca 1304; *The Levant Herald*, Vol 6, sayı 9, 19 Mayıs 1886).

Çetenin bir diğer elemanı Altıparmak Dimitri'dir. Mehmet Pehlivan eşkıyalığı bırakınca Dimitri'nin kendi çetesini kurduğu anlaşılmaktadır. Nisan 1892'de Şile ve Kartal çevresinde faaliyet göstererek bölge halkına büyük zarar vermekteydi. Daha önce bahsedildiği üzere Padişah tarafından afv-ı şahaneye nail olan Mehmet Pehlivan, bu çete liderinin peşine gönderildiğinde onun tarafından ağır bir şekilde yaralanmıştı. Bunun üzerine jandarma binbaşısı Mahmut Bey Altıparmak Dimitri'nin takibi için bölgeye gönderilmişti (*The Levant Herald*, Vol XII, sayı 14, 11 Nisan 1892).

Kendi çetesinde olmakla birlikte Mehmet Pehlivan'ın İsmail Pehlivan isimli bir kardeşi vardı ki, o da kendisi gibi kanunsuz işlerle meşgul olmaktadır. *The Levant Herald* gazetesinin verdiği bilgilere göre "İsmail Pehlivan da tanınmış bir hayduttu, ancak ünü Mehmet Pehlivan'ın yarısı kadar bile değildi". İsmail Pehlivan, İstanbul'da zengin Türk kadınlarına tehdit mektubu göndermek suretiyle büyük miktarlarda paralar koparmaya çalışmaktaydı. İsteddiği parayı elde edemediğinde hedefteki insanları çeşitli şekillerde yaralama teşebbüsünde bile bulunmaktaydı. Bu soyguncu, tehdit ettiği kadınlardan biri olan Raife Hanım'ın polisle iletişime geçmesi sonrasında, 1887 yılı Mart'ında yakalanmıştı. İsmail Pehlivan Ağustos 1887 tarihinde İstanbul Ceza Mahkemesinde muhakeme edilerek beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştı (*The Levant Herald*, Vol VII, sayı 18-34 4 Mayıs-24 Ağustos 1887).

Sonuç

93 Harbi muhacirlerinden olup, anne ve babasıyla birlikte İstanbul'da Erenköy'e yerleşen Mehmet Pehlivan birkaç yıl yakın çevrede güreş yaptıktan ve bağlarda çalıştıktan sonra 25-26 yaşlarında eşkıyalar arasına katılmıştır. Onun dağa çıkmasında Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın son çeyreğindeki sosyal, ekonomik ve idari şartların etkin olduğu anlaşılmaktadır. Hem dağa ilk çıktığında liderlerinin hem de çetesinde barındırdığı şakilerin kendisi gibi muhacir olduğu dikkat çekmektedir.

Mehmet Pehlivan ilk olarak 1884 Ağustos'unda yakalanmışsa da on beş yıl kürek cezasına çarptırıldığı gün hapishaneye götürülürken kaçmayı başarmıştır. Daha önceleri başkalarının liderliğindeki çetelerde faaliyet gösteren Mehmet Pehlivan, 1884 yılı sonlarındaki firarından sonra kendi çetesini kurmuş ve önemli bir kısmı ormanlarla kaplı olan Kartal, Beykoz, Şile ve Gebze taraflarında eşkıyalık faaliyeti yürütmüştür. Kırsal kesimde faaliyet gösteren Mehmet Pehlivan'ın kaza merkezleri ve kasabalar üzerine saldırıları söz konusu olmamıştır. Mehmet Pehlivan ve çetesinin İstanbul'un yakın çevresinde soygun, adam kaçıрма, fidye isteme, yaralama ve özellikle cinayet vakaları o kadar fazladır ki resmi yazışmalarda "dikkatleri celp edecek hale geldiği" ve "her ne suretle olursa olsun çete mensuplarının vücutlarının ortadan kaldırılması gerektiği" sıklıkla vurgulanmıştır.

Mehmet Pehlivan ve çetesinin ortadan kaldırılması için Kartal Tabur Ağalığı görevlendirilmiştir. Yoğun mesai harcamalarına rağmen güvenlik güçleri bir türlü Mehmet Pehlivan ve çetesini yakalayamamıştır ki bunun bazı sebepleri olduğu aşikârdır. Bunlardan birincisi, Kartal Tabur Ağalığının elindeki jandarma sayısının yeterli miktarda olmamasıdır. İkinci sebep jandarmanın elindeki tüfeklerin Mehmet Pehlivan çetesindeki eşkıyaların elindekilere göre daha niteliksiz olmasıdır. Sebeplerden bir diğeri ise coğrafi şartlardır ki bölgede eşkıyaları saklayabilecek ormanlık arazinin çok fazla olmasıdır. Bu durum çete mensuplarının takibini zorlaştırmıştır. Bu sebeplerden dolayı bahsi geçen bölgede ciddi bir güvenlik açığının olduğu açıktır ki, eşkıya çeteleri kırsal kesimde rahatlıkla faaliyet gösterebilmiştir. Öyle ki 1880'li yıllarda bölgedeki köylüler, mallarını gasp etmek ve canlarına kastetmek suretiyle terör estiren Mehmet Pehlivan ve diğer eşkıya çetelerinden dolayı büyük korku yaşamaktadır. Hatta onlar eşkıyalar ile devlet

arasında sıkışıp kalmıştı. Bir taraftan devletin, diğer taraftan ölüm tehdidi savuran eşkıyaların kendilerini sıkıştırdığı bir süreç yaşamışlardı. Halk, bir taraftan bağlı buldukları Üsküdar Kaymakamlığına sık sık dilekçe yazmak suretiyle kendilerinin korunmasını isterken, diğer taraftan çetelerle ilgili bilgi verebilecek durumda iken bunu yapmamayı yeğlemiştir. Hatta eşkıyaların kendilerini cezalandırmasından korktukları için güvenlik güçlerinin düzenleyecekleri baskınları önceden onlara haber vermişlerdir. Güvenlik açığı sebebiyle yaşanan bu ikircikli durumun güvenlik güçlerinin işini zorlaştırdığını ve bölgedeki huzurun sağlanmasını geciktirdiğini söylemek mümkündür.

Mehmet Pehlivan ve çetesinin de devamlı surette güvenlik güçleri tarafından takip edildiği; ancak bunların önemli bir kısmını kendisine yataklık yapan köylülerin önceden haber vermesi sayesinde sıvışarak atlattığı dikkat çekmektedir. Bu sayede sadece birkaç defa jandarma tarafından sıkıştırıldığı tespit edilen Mehmet Pehlivan ve çetesi bu baskınlarda da küçük kayıplar vermekle birlikte güvenlik güçlerinin elinden kurtulmayı başarmıştır. Köylülerin Mehmet Pehlivan'a yataklık yaparak yardımcı olmaları ondan korkmaları nedeniyle olup, çeşitli zorbalara karşı adaletin savunucusu ve halkın kurtarıcısı konumundaki eşkiya tipi olan "sosyal eşkiyalık"la alakası bulunmamaktadır.

Bu arada Isparta Mutasarrıfı 1888 yılı başlarında Mehmet Pehlivan'ı yakaladığını İstanbul'a bildirdiğinde saray ve Bab-ı Alide bile büyük bir memnuniyet duyulmuş, bu işte emeği olanlar rütbelerinin terfii ve hediyelerle taltif edilmişlerdir. Ancak yapılan tahkikat sonucu yakalanan kişinin gerçek Mehmet Pehlivanla alakasının olmadığı anlaşılmıştır. Yapılan hatanın "büyük ve affedilmez" görülmesiyle Isparta Mutasarrıfı "başkalarına ibret olması" amacıyla görevinden azledilmiştir.

1887 yılı sonlarından itibaren bir buçuk yıl kendisinden haber alınamayan Mehmet Pehlivan 1899 Eylül'ünde Konya vilayetine bağlı Seydişehir'de bir ihbar üzerine yakalanmıştır. Ancak bu sırada bir şaki değil, Reji İdaresinde Osman ismiyle tütün kolculuğu yapan, amirlerinin gayretli ve erdemli bir kişi olarak tasvir ettiği "iyi bir şahsiyet" olarak karşımıza çıkmıştır. Onun eşkiyalığı neden bıraktığı öğrenilememekle birlikte eşkiyalık yapmaktan pişman olduğu anlaşılmaktadır. Bu arada Mehmet Pehlivan'ın eşkiyalığı bırakmasından sonra çete elemanlarının faaliyetlerine kendi başlarına devam ettirdikleri görülmüştür.

Meşhur şakinin yakalanmasında emeği olan bütün görevliler çeşitli şekillerde taltif edilmiştir. Mehmet Pehlivan'ın, hem İstanbul'da Tophane'de gemiden indirildiğinde hem de yargılanması esnasında merak içerisindeki büyük bir kalabalık kitle tarafından görülmek istenmesi, resmi yazışmalarda ve basın haberlerinde belirtildiği gibi, onun meşhur bir çete lideri olduğunu ıspatlamaktadır. Ayrıca ulusal basının Mehmet Pehlivan'ın yakalanışlarını, firarını, faaliyetlerini özellikle de yargılama sürecini an be an takip ettiği görülmektedir ki bu da onun eşkiyalar arasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Mehmet Pehlivan'ın yakalanmasıyla birlikte gıyabında verilen idam cezası düşürülmüş ve 1899 yılının Aralık ayı içerisinde yapılan üç duruşması neticesinde, 1884 yılındaki ilk yargılanmasında verilen on beş yıllık kürek cezasının yeterli olduğuna kanaat getirilerek, yeni bir ceza verilmemiştir. Bununla birlikte meşhur şaki, bir buçuk sene kadar mahkûmiyet yaşadıkdan sonra, 26 Mart 1891 tarihinde Padişahın afvına mazhar olmuştur. Ayrıca devlet, Mehmet Pehlivan'ı başka eşkiya çetelerinin bastırılması için görevlendirerek ondan faydalanma yoluna gitmiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Vesikalari (BOA)

Bab-ı Asafi Amedi Kalemî (A. AMD) 34/22, 15 S 1268.

Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Kalemî (A.DVN) 134/52, 27 M 1275.

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT. MHİM) 54/8, 27 Ca 1269; 614/7; 17 Ca 1313; 621/13, 14 R 1316.

Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO) 45/3307, 11 M 1310; 184/13767, 29 L 1310; 831/62286, 16 Ra 1314.

Cevdet Askeriye (C.AS) 541/22641, 29 S 1222.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT) 327/17, 5 B 1312; 1339/45, 29 L 1299; 1378/96, 19 S 1304; 1394/23, 25 R 1304; 1396/54, 6 Ca 1304; 1430/27, 15 L 1304; 1461/59, 21 S 1305; 1462/44, 24 S 1305; 1480/37, 11 Ca 1305; 1485/55, 1 C 1305; 1486/89, 6 C 1305; 1486/120, 6 C 1305; 1498/17, 17 B 1305; 1663/95, 8 S 1307; 1683/9, 24 R 1307; 1857/91, 5 M 1309; 2137/76, 8 B 1316.

İrade Dâhiliye (İ.DH) 950/75177, 20 B 1302; 984/77699, 17 B 1303; 1066/83575, 11 Ca 1305; 1152/90067, 19 M 1307; 1153/90124, 19 M 1307; 12955/102351, 19 Ca 1305; 12955/102352, 20 Ca 1305.

İrade Hususi (İ.HUS) 86/93, 20 L 1318.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS) 95/4029, 25 Ca 1305.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV) 28/32, 23 Ca 1305.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES) 41/28, 26 Ca 1305.

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK) 71/1, 22 Ş 1308.

Yıldız Perakende Evrakı Komisyonlar Maruzatı (Y.PRK.KOM) 6/65.

Yıldız Perakende Evrakı Zabtiye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.ZB) 5/34, 11 C 1307; 7/91, 15 Ş 1308.

Süreli Yayınlar

Sabah

Tarik

Tercüman-ı Hakikât

The Eastern Express

The Levant Herald

Kitap ve Makaleler

- AÇIK, Turan (2015). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Osmanlı Hukukunda Kadından Eşkıya Olup Olamayacağına Dair Bir Tartışma: Havva Hatun Örneği", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, c. 1, S.1, s. 35-94.
- AHBAB, Yakub (2016). "93 Harbi Sonrası Bulgar Muhacirlerinin Üsküp Sancağında İskânı", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. III, S. 5, s. 1-14.
- ALY, Wolf (1957). "Proteus", *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, c.I, s. 940-975.
- ASAN, Hakan (2016). "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)", *Göç Araştırmaları Dergisi*, c. 2, S. 3, s. 34-61.
- AYDIN, Mehmet Akif (1993). "Osmanlı Ceza Hukuku", *DVİA*, c. 7, s. 478-482.
- AYGÜN, Necmettin (2010). "Gümülüne Ayânı Tokadçıklı Süleyman 1761(?) -1804", *Belleten*, C. LXXIV, S. 271, s. 706-767.
- BARDAKOĞLU, Ali (1995). "Eşkıya", *TDVİA*, c. 11, s. 463.
- ÇOLAK, Songül (2015). "1840 ve 1844 Sayımında Amasya Gelingiras'a İskân Edilen Aşiretler (Şeyh Bezenli ve Cihanbegli", *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, s. 111-130.
- DEMİRCİ, Süleyman-ARSLAN, Hasan (2012). *Osmanlı Türkiyesinde Eşkıya Devlet ve Siyaset*, İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- HOBBSAWM, Eric J. (2011). *Eşkıyalar*, İstanbul: Agora Yayınları.
- HÜLAGU, Metin (2003). "Kayseri ve Çevresinde Kuzugündenli Aşireti ve Eşkıyalık Olayları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, s. 37-44.
- KARATAŞ, Mehmet (2017). "XVIII. Ve 19. Yüzyıllarda Diyarbakır ve Çevresinde Bazı Eşkıyalık Hareketlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 63, s. 1282-1296.
- KOCACIK, Faruk (1980). "Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler", *Osmanlı Araştırmaları*, c. I, s. 137-190.
- KÖÇ, Ahmet (2017). "Ankara'da Eşkıya Tarafından Gerçekleştirilen Vakıf Gayrimenkullerinin Tahribatı Hakkında Bazı Görüşler", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, c. 3, S. 4, s. 61-79.
- KÖSE, Osman (2015). "19. Yüzyıl Başlarında Kocaeli Sancağında Eşkıyalık", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Ed. Haluk Selvi-M.B. Çelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 585-597.
- ÖZBEK, Nadir, (2004). "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 16, s. 59-95.
- ÖZKAYA, Yücel (1994). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara: TTK Yayınları.
- ÖZTÜRK, İbrahim (2016). "Bıga Sancağı'nda 19. Yüzyıl Ve XX. Yüzyıl Başlarında Asayiş Bozukluğu"21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, C. 5, S.14, s. 207-222.
- SATIŞ, İhsan (2011). "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Amerikan Silah Ticareti", *History Studies*, c. 3, Özel Sayı, s. 295-311.
- SAYDAM, Abdullah (1993). "Tanzimat Devrinde Halep ve Musul Dolaylarında Aşiretlerin Yol Açtıkları Aşayiş Problemleri, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 8, s. 243-255.
- SÖNMEZ, Ali (2007). "Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zabtiye Teşkilatı'ndan Jandarmaya", *İCANAS 38 Sempozyumu*, Vol. 6, s. 2855-2865.
- SÖYLEMEZ, Faruk (2007). "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 22, s. 69-85.
- ŞİMŞEK, Eyyub (2017). "On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Bölgesi'nden Rusya'ya Yapılan Göçler Üzerine Bazı Gözlemler", *Tarih Araştırmaları*, c. XXXVI, S. 62, s. 247-272.
- TIZLAK, Fahrettin (1993). "XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ile XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Yukarı Fırat Havzasında Eşkıyalık Hareketleri", *Belleten*, c. LVII, S. 220, s. 751-780.
- ULUÇAY, M. Çağatay (2013). *Atçalı Kel Mehmet*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- ÜRKÜNDAĞ, Ayhan (2015). "Uşaklı Bir Eşkıya: Acemoğlu Ahmet", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 17, S. 2, s. 49-65.